

or hun eigen
gebruiken.
daan, wordt
voeld, dat er
n voor het

ubliek, door
den bodem,
mst van de
nie is min-
ien van den
deeltjes te
kolonie, Jan

lografie van
zijn tijd be-
zeventiende
bevoeging is
et allereerst,

en, door het
dat de Oost-
neming was,
ddverdiene-
op, waar de

in 1640 in
zoo door de
aangegepen,
geeft en in
arie te Ba-
igen spoedig
aan, dat hij
nden wordt

verzichtelijk
er uiteen de
egenover de
the vorsten.
n is geweest,
dië in de 17e
iden vol zou
ge secretaris

it beschreven
voot winsten
le, die alleen
et Japan te
atig gevorm-
aar ook voor
é-handel dik-
Dat de Com-
veel mogelijk
ijpen, en het
van, dat nu
tek terugge-

eenigen van
i mij, dat hij

turgisch ant-
schap, en ik
e ezelachtig-
prek dikwijls
us meum".¹⁾
rden moeten
hen hebben
ren stelde ik
Heere heeft
oor te zeggen
enteeken van

en getrouwe
welke heden
Toen zij di
insluiten van
een ouwel
niet begun-
wijze van

zoo spreekt
ng, welke hij
i de priester
terugwijken,
or het heele
uitspraak van
volgt verder,
st vera caro
priester ver-
ik een wan-
preidde, zoo
niet in Sint
i heldere uit-
lat zulks niet
eken noemt:
hten wijs te
aan mij.

t ik mij aan-
an den Paus
is: gingen zij
heel wat be-
doornik nooit
die zich aan-

proef moest
de, en dat ik
e eten en te

hij vertrok,
om een twist-

roepen werd naar zijn vaderland om zich voor
„Heeren Zeventien” te verantwoorden.

Op den terugweg maakte Van Riebeeck kennis
met de Kaap, omdat men daarvandaan schip-
breukelingen moest halen. Deze korte kennisma-
king werd van groot belang voor hem en ons
land. Want toen na enkele jaren de Compagnie
iemand vroeg om als opperhoofd naar de Kaap
te gaan, bood Van Riebeeck zich aan en werd
aangenomen. Het doel was, een vaste nederzet-
ting daar te stichten, opdat de uit- en thuisvarende
schepen zich er van versch water, groenten en
vleesch zouden kunnen voorzien. Niemand, ook
Van Riebeeck niet, ondanks zijn grootsche en fan-
tastische plannen, vermoedde welk een historische
gebeurtenis het was, toen hij in 1652 voet aan
wal zette.

Uitvoerig en prettig wordt in bovengenoemd
werkje de geschiedenis van onze vestiging aan de
Kaap beschreven. Aanhalingen uit brieven, offi-
ciele documenten geven een juiste kijk op de
mensen en hun werk.

Uitmunten worden door een goede verhouding
tusschen de resultaten van diepgaand onderzoek,
en beschreven avonturen, het belang en de moei-
lijkheden van de jonge stichting beschreven.

De vroomheid van die voorttrekkers, die zich
heusch niet verborgen hield achter het formu-
lier van het scheepsgebed, dat om bijzondere ze-
gen en winst vroeg voor de Compagnie, heeft
hen beziel bij hun moeilijke werk en deed hen
standhouden, als ondergang dreigde. Veel van de
doortastendheid en godsvrucht van Van Riebeeck
leeft nog voort in het oude Boerenvolk.

De laatste hoofdstukken van dit interessante
boek beschrijven de teleurstelling die Van Rie-
beeck in Indië ondervond, waar hij niet het ambt
verkeerde, waarop hij door zijn verdiensten aan-
sprake meende te kunnen maken. Zijn naam kwam
in vergetelheid, zijn grafzerk sierde langen tijd
een Chineesch paardenstal. Tot hieraan een einde
kwam, doordat de brokstukken ervan naar Zuid-
Afrika vervoerd werden, waar de steen werd her-
steld en tot gedachtenis aan den stichter der
Kaapkolonie opnieuw werd opgericht.

Dit boekje, dat zonder ophef, eenvoudig door de
feiten te laten spreken, het leven en het levens-
werk van een groot man uit onze gouden eeuw
beschrijft, verdient ten volle, dat allen die belang-
stellen in onze koloniale geschiedenis, het lezen.
Het is een daad van eenvoudige rechtvaardigheid.
Gr. H. S.

gesprek aan te gaan. Ook de heer de Tramery
zeide, toen hij vertrok, dat ik nog veel boosaar-
diger was dan mijn metgezel.

(Bezoek van de Gravin du Reu.)

En ziet, daarna kwam mevrouw de gravin du
Reu, vergezeld van talrijke jonkvrouwen. Terwijl
zij den grooten ijzeren ketting, waaraan ik vast-
gemaakt was, bezag, zeide zij: Mijn God, mijnheer
Guy, ik begrijp niet hoe gij kunt slapen, eten en
drinken: het schijnt mij toe, indien ik in uw plaats
was, dat ik van angst zou sterven! Mevrouw,
zeide ik, de goede zaak, die ik steun, en het goede
geweten dat God mij geeft, doen mijn slapen, eten
en drinken, meer op mijn gemak dan al dezulken
die mij kwaad willen doen: en wat betreft mijne
ketenen en mijne boeien, daar is veel voor noodig,
dat zij mij zouden schrik aanjagen, of dat ze mij
zulk een schrik zouden inboezemen dat mijn rust
er door verstoord zoude zijn: dat integendeel ik
er mij in verheug en er mijn eer in stel, en dat ik
hen kostbaarder acht dan de gouden kettingen en
lammeren en andere dergelijke kostbare sieraden:
immers zij zijn voor mij veel profijtelijker en wan-
neer ik het geluid van mijne ketenen hoor, dan
schijnt het mij toe, of ik me een zacht muziek-
instrument in de ooren hoor klinken: niet dat dit
het gevolg is van den aard van dit soort ketenen:
maar van de oorzaak om welke ik mij aldus be-
handeld zie: welke is het heilige Woord Godes.

De edelvrouw zeide mij ook dat zij gehoord
had dat ik in mijn preeken niets heel liet van den
godsdienst der Roomsche kerk. Waarop ik ant-
woordde, dat ik erover sprak naar gelang mijn
tekst het vereischte, en niet anders: en wanneer
de leer die ik preekte het vereischte, dat ik hier-
voor dan niet terugdeinsde, temeer daar men vol-
gens mijn ambt het volk moet waarschuwen tegen
de misbruiken en de afgoden-diensten, die de arme
zielen ten verderve voeren. Die Vrouw zond een
zekere hoeveelheid wijn aan mijn metgezel, ter-
wijl ze hem liet weten dat indien hij wilde terug-
keeren in de Roomsche kerk, zij hem alle dagen
evenveel zou geven.

Ik denk, dat zij van hem wel een „wijnkatho-
liek”⁶⁾ had willen maken: maar zij verloor er
haar tijd mede.

(Over het vagevuur.)

Er was daar ook een zeker iemand die, mij
over het vagevuur sprekende, mij ten beste gaf
hetgeen Virgilius in de Eneide heeft geschreven,
en over een zekeren Tantalus, die in het water

UIT DE HISTORIE

Calvin krijgt de broeders tegen zich in de zaak
van Caroli.

Na een Roomsche periode werd Caroli in 1539
weer „Gereformeerd”. Hij vroeg een onderhoud
aan met Farel en Viret en dezen lieten zich zoo
bepraten, dat zij hem „alles vergaven”. Zij schre-
ven aan de Heeren te Bern, dat zij hen verzoch-
ten in den Naam van den Heere Jezus om „onzen
broeder Caroli te steunen, opdat hij niet al te
zeer door droefheid overstelpt worde”. De Heeren
van Bern lieten hem echter arresteren. Caroli
smeekte om barmhartigheid. Hij verliet het land
van Bern en kwam over Bazel te Straatsburg, juist
in den tijd dat Calvin zich daar bevond na zijn
verbanning uit Genève.

Caroli was in Bazel vriendelijk ontvangen door
Professor Gryneus en deze had hem een aan-
bevelingsbrief meegegeven aan Calvin.

In Straatsburg zocht de boeteling Capito, Bucer
en Calvin op en verzocht een samenspreking.

Begin October 1539 werd deze samenspreking
gehouden, doch Calvin was weggebleven, omdat hij
vreesde weer scherpe woorden te zullen zeggen
en de geesten te verbitteren en om Caroli vrij te
laten spreken.

Nadat Caroli was vertrokken kwam Calvin en
zette van zijn kant de zaken uiteen voor de broe-
ders. Maar één punt gaf hem moeite bij de broe-
ders, n.l. dat hij de drie oude belijdenissen niet
op de termen „Drieëenheid” en „Persoon” wilde
onderteekenen. De schijn was tegen hem. Nadat
Calvin naar huis gegaan was, stelden de predi-
kanten een reeks artikelen op, waarin de ver-
zoening kon vastgelegd worden.

Laat in den nacht zond men deze artikelen aan
Calvin met het verzoek, dat hij ze ook zou onder-
teekenen. Teekende hij niet, dan was er kans, dat
hij de geheele vergadering tegen zich kreeg en
men dus de partij van Caroli zou kiezen.

Maar hoe kon Calvin teekenen! De sluwe boete-
ling had ook een artikel geplaatst gekregen, waarin
stond, dat hij „de beleedigen (van Calvin) die
hem tot afval hadden gebracht (N. B.) overgaf
aan God...”

En dat artikel hadden de broeders opgenomen!
Daarmee kozen zij reeds de zijde van den gevaar-
lijken Caroli, die in staat was de kerk des Heeren
te verwoesten. Calvin ontstelde hevige. Hij schreef
den 8sten October aan Farel: „Deze artikelen
werden mij laat in den nacht toegezonden. Toen

stond tot aan zijn kin en wanneer hij wilde drin-
ken, dan week het water terug en dat hij zoo-
doende gestraft werd voor zijn misdaden, en dat
de anderen gehangen waren in den wind om hen
zoo te laten boeten, etc.

Maar om zijn aanval af te slaan, zeide ik hem
met een enkel woord: Mijnheer, dat is een oude-
vrouwen-vertelsel: als men wil, dat wij iets ge-
looven, dan moet men het gezag der goddelijke
geschriften aanvoeren. Alsdan zeide hij mij, Ik
dacht wel, dat gij mij dat zoude antwoorden.

(Bezoek van jonge meisjes.)

Er kwamen nog andere jonkvrouwen, waarvan
er verschillende jong waren en knap opgetuigd.
Alsdan zeide een oudere dame: Hier is genoeg,
om mijnheer Guy in verzoeking te brengen op het
gezicht van zooveel mooie meisjes. Alsdan zeide ik
haar, Mejuffrouw, houd de verzoeking van uw
priesters en monniken bij u: want gij weet, dat zij
ondernemingsgezind zijn wat aangaat dergelijke
zaak.

(Over de verhouding accidentiasub-
stantie.)

Op een anderen dag kwam een groot gezelschap
mij bezoeken, waaronder er verschillende waren,
die den indruk wilden geven van zeer geleerd
te zijn. Wij behandelden de accidentia zonder sub-
stantie, te weten, of zij kunnen bestaan zonder
hun onderwerp, en te weten of de accidentia zon-
der substantie gewicht hebben.

De één zeide mij zeer overtuigd van ja; twee
anderen uit zijn gezelschap spraken hem tegen.
Wordt het, zeide ik hen, eerst onder elkander
eens, en vervolgens zullen wij er een eind aan
maken. Toen ik hen dit gezegd had, voegde ik
eraan toe: Aangezien er in het Sacrament niets
over blijft dan de accidentia zonder substantie, wat
is er dan wat weegt?

Is het dezelfde zwaarte, die gewicht uitoefende
vóór de consecratie? Men kan niet zeggen, dat dit
de substantie van het brood is: Want men zegt, dat
deze er niet meer in aanwezig is: ook zijn het niet
de accidentia (eigenschappen), te weten ronde vorm,
witte kleur, grootte, zonder hun substantie: nog
minder het lichaam van Christus: Want een
lichaam, zoo groot en zoo zwaar als het aan het
kruis hing, weegt meer dan de substantie van zulk
een weinig broods.

Toen zij dit betoog hadden aangehoord, gingen
zij heen, beschaamd zonder iets anders te an-
woorden, dan dat zij geen Theologen waren: maar

ik ze las, ontstelde een zinsnede, (n.l. de boven-
genoemde), mij zoo, dat ik mij niet herinner in dit
geheele jaar zoo bedroefd te zijn geweest. 's Mor-
gens vroeg liet ik Sturm roepen. Ik klaagde hem
mijn verdriet. Hij vertelde het aan Bucer. Toen
noodigden zij mij tot een bespreking op een be-
paald uur in het huis van Matthias Zell, om mee
te deelen wat mij drukte.

Daar viel ik in zware zonde, omdat ik geen
maat wist te houden. De gal liep mij zoo over,
dat ik mijn bitterheid naar alle zijden uitgoot. Er
was wel eenige reden tot verontwaardiging, maar
ik had gematigd moeten zijn.... Ik eindigde met
de woorden: liever sterven dan onderteekenen.

Van weerszijden was de verbittering zoo groot,
dat ik tegen Caroli niet bitterder had kunnen zijn,
als hij tegenwoordig was geweest.

Ten slotte liep ik boos weg. Bucer ging mij na,
en bracht mij door zijn spreken tot bedaren en
bracht mij weer naar de anderen terug. Ik zeide,
dat ik nog eens overleggen zou eer ik besliste.

Toen ik thuis kwam overviel mij zulk een smart-
aanval, dat ik geen uitweg vond dan in zuchten
en schreien. En (schrijft Calvin aan zijn beste,
al te goedge vriend Farel) het kwelde mij des te
meer, dat gij de oorzaak van al deze ellende waart.
Want telkens weer hielden de broeders mij de
zachtmoedigheid voor, waarmee gij Caroli hebt
aangenomen. Dat ik uw voorbeeld niet volgde was
mijn koppigheid. Bucer speelde alle mogelijke rol-
len om mijn hardheid te doen wijken, maar hij
hield mij telkens op een irriterende manier uw
voorbeeld voor oogen. En gij kunt daarbij uw
onbedachtzaamheid en al te groote bereidwillig-
heid niet goed praten. Ja, om het u eerlijk te
zeggen: van u had men meer ernst en trouw en
maathouden mogen verwachten.... Nu is het mij
een zekeren troost u aan te klagen als de schul-
dige, die mijn ergernis gaande maakte. Had ik u
voor mij gehad en u kunnen toespreken, dan had
ik het gansche onweer over uw hoofd losgelaten.”

Aan het slot van dezen brief schrijft Calvin aan
zijn vriend: „daar ik weet, dat gij genoegzaam aan
mijn bitterheid gewend zijt, zoo schrijf ik geen ver-
ontschuldiging, dat ik u zoo onbeleefd heb aan-
gepakt”.

Hier is tweërlei in te lezen. Eenerzijds: het
spijt mij van mijn boezemzonde, de drift, die zich
steeds weer mengt in mijn ijver voor de zaak des
Heeren, ik beken daarover mijn schuld. Maar
anderzijds: ik schrijf u geen verontschuldiging,
want persoonlijk kennen we elkaar genoeg en dan
zijn er niet zooveel woorden voor nodig. Doch
in de groote zaak, die ons beiden verbindt met
onverbrekelijke banden, heb ik volkomen gelijk.
Caroli is een groot gevaar voor de kerk.

ik zeide hun: Welaan, dan mijne heeren, laat uw
Theologen komen en gij zult ons dan aanhooren
als het u belieft.

(Er wordt beslist, dat Guido de Brès
van Doornik naar Valenciennes zal
vervoerd worden.)

Nadat ik daar 10 of 11 dagen gevangen gehouden
was, had er een langdurige woordenwisseling plaats
tusschen de heeren, die over ons gesteld waren:
Sommigen wilden ons opnieuw in Valenciennes heb-
ben: die van Doornik wilden (ons) niet aan de
uwen afstaan, zeggende dat wij in het Doornik-
sche waren gevangen genomen en de woordenwis-
seling liep zoo hoog tusschen de heeren du Reu en
de Quatrevaux, dat zij bijna slaags raakten, en
het werd laat in den nacht voor men hen belet
had den degen te kruisen. De heer du Reu, die
ons niet wilde laten gaan, nam den dag daarop den
postwagen en ging naar Brussel, om met de Land-
voogdes te spreken, dewelke hem beval ons aan
die van Valenciennes over te geven.

Den dag na zijn terugkeer kwam men mij vroeg
in den morgen zeggen, dat ik moest vertrekken:
Sommigen zeiden dat het was om mij naar Brussel
te geleiden, anderen naar Valenciennes.

(Wordt vervolgd.)

TH. DELLEMAN.

1) Hieruit zien we, dat Guido de Brès door zijn tijdge-
nooten als een der voornaamste figuren van de Nederl. Re-
formatoren beschouwd werd.

2) Want dit is Mijn lichaam.

3) Ad. Adimantum, Cap. 12. De desbetreffende uitspraak van
Augustinus luidt: non dubitavit Dominus dicere. Hoc est
corpus meum, cum signum daret corporis sui.

In de diss. van Beckmann, Vom Sacrament bei Calvin (Die
Sacramentslehre Calvins in ihren Beziehungen zu Augustin)
wordt op blz. 118 eveneens deze plaats uit Augustinus aan-
gehaald. Ik vermeld dit, om te laten zien, hoe zeer Guido de
Brès ter zake kundig was.

4) G. de Brès doet hier op de bereiding der hostie.

5) Is het ware lichaam van Christus.

6) D.i. geen katholieke van overtuiging, maar iemand wiens
overtuiging beheerscht werd door den wijn.

7) Om de kwestie, waar het hier over gaat, te begrijpen,
diene voor den niet-theoloog het volgende citaat uit Bavinck's
Dogmatiek IV, 606 en 607: Het Dogma van de trans-
substantie stelde aan den dialectischen geest der Scholastiek
een reeks van problemen over aard, tijd en duur der verande-
ring, over de verhouding substantie en accidentiën....

De accidentia van brood en wijn, n.l. de vorm, smaak, reuk,
kleur en zelfs de voedende kracht, blijven wel na de conse-
cratie, maar zij inhaleeren niet meer in een subject; de sub-
stantie (n.l. brood), waarvan zij de eigenschappen waren, is
weggenomen en door een gansch andere (n.l. Christus' vleesch)
vervangen, van welke zij geen eigenschappen zijn, maar die
zij alleen door hun schijn bedekken voor het oog.

De ijver voor de kerk des Heeren en voor de waarheid maakte Calvijn scherpziende. Hij zag 'tgevaar van eierzuchtige, onzedelijke, onvaste en romaniseerende Gereformeerde predikanten als Caroli. Farel wilde persoonlijk vergeven en vergeeten, doch hij vergat te waken voor de kudden. Calvijns ijver was met zonde bevestigd. Maar zijn toorn was zakelijk heilig, omdat het tenslotte was om der waarheid wil en in den trouwen overgeven dienst des Heeren.

De geschiedenis heeft Calvijn zakelijk volkomen in het gelijk gesteld. Of liever: de Heere heeft „zijn gerechtigheid doen voortkomen als de middag“.

Doumergueschrijft: „Farelen zijn ambtgenooten gaven meer het bewijs van hun goed hart, dan van doorzicht.“

Dat Calvijn echter ook wel een „goed hart“ had voor zijn „medemenschen“, ja ook voor onwaardigen als Caroli, kan blijken uit een brief van hem aan Caroli zelf, dien ik in een volgend artikel als slot van deze reeks wil geven.

A. JANSE.

VAKWETENSCHAP EN PRAKTIJK

Bijbelsche Zeevaart.

IV.

Schoone havens.

De reis met het Alexandrijnsche graanschep ging al niet beter dan de overtocht met den Adramytiener.

„En als wij vele dagen langzaam voortvoeren, en nauwelijks tegenover Cnidus gekomen waren, overmits de wind het ons niet toeliet, zoo voeren wij onder Creta heen, tegenover Salmone“ (vers 7).

Af te gaan op den koers die gestuurd werd, hadden ze waarschijnlijk het plan om tusschen Creta en Griekenland door te varen en vervolgens koers te zetten naar de Straat van Messina. Mogelijk zouden ze Pyraeus hebben aangekomen.

Ze vertrekken van Myra en volgen voorloopig de kust. Langs Patara, tusschen Rhodes en den vasten wal door, tot Cnidus.

De golfstroom had hen reeds bij kaap Chelidion verlaten. Waarschijnlijk stonden ook land- en zeewind niet meer door, daar het reeds laat in den tijd was. Ze waren dus overgeleverd aan den heerschenden wind. Blijkens den tekst was deze van dien aard, dat ze „langzaam voortvoeren“. En nauwelijks tot Cnidus konden komen. Nauwelijks wil zeggen: met moeite. Een zelfde woord dat we eveneens in de verzen 8 en 16 aantreffen.

Bij Cnidus gekomen veranderen zij van koers. Ze sturen niet meer N.N.W., maar ongeveer Z. ten W. (Zoo nauwkeurig als wij aangeven, hebben ze niet gestuurd, de „ouden“ kenden de tusschenstroken niet.)

Er heeft gedurende het eerste stuk der reis een noordelijke wind gewaaid, die hen „niet toeliet“ verder te varen. Van Cnidus steventen ze dan ook om de zuid naar Creta. Dwaars van dit eiland, nabij het voorbergte van Salmone, tusschen de oostkust en het eilandje Kaso, hebben ze weer moeite. Ze kunnen nauwelijks (vers 8) (met moeite), kaap Sidero „ronden“. Een bewijs dat toen ineens een harde zuid zuid westelijke wind woei. Langs de zuidkust van Creta loopen ze Schoone Havens binnen.

Schoone Havens is een naam die de Statenvertalers gegeven hebben aan een landingsplaats op de zuidkust van Creta. (Niet op de noord-oostkust, zooals Harting in zijn Handwoordenboek N. Test. abusievelijk aangeeft.) Men zou het ook kunnen noemen „Goedereede“, hetgeen zoowel door Prof. de Zwaan in „Tekst en Uitleg“ als door Prof. van Rhijn²⁾ wordt gebezigd. Luther noemt het heel merkwaardig „Gutfart“. Breusing vertaalt evenals de Statenvertalers „Schön-hafen“. De Grieksche tekst bij Nestle leest: Kalous liménas. De zeilaanwijzingen (The Mediterranean Pilot Vol. IV, Fifth ed. 1918) noemen het Kalo Limniones. Een baai, die volgens Breusing onder de beschrijving van kusten voor de zeevaart in de Oudheid, niet voorkomt.

Volgens de meer genoemde „Zeilaanwijzingen“ is Kalo Limniones een kleine baai, 3½ mijl ten oosten van kaap Littinos (Matala). Naar het oosten ligt het open, gedeeltelijk beschermd door twee kleine eilandjes, St. Paul en Megalo-nisi. De baai verdient geen aanbeveling als ankerplaats voor den winter. Hoewel het tegenwoordig voor dit doel beter geschikt is dan in de dagen van den apostel Paulus.

Waar deze ree onveilig was, hoe heeft men haar dan „Kalos“ d.w.z. „schoon“ of „goed“ kunnen noemen? Barde veronderstelt uit „euphemistische redenen“. Redenen die de werkelijkheid ver-goelijken.

Breusing oppert de meening dat de bewoners deze plaats zoo noemden. Dus uit eigenbelang, om het schip bij hente te houden. Pas later, in de

Middeleeuwen zouden monniken uit een naburig klooster den naam Kalo Limniones als eigenaam hebben ingevoerd.

Deze laatste verklaring is in strijd met den tekst. Toen Paulus er kwam was daar „een zekere plaats, genaamd Schoone Havens“.

Maar al was ze ongeschikt voor overwinteren, wat uitsluitend te Fenix kon plaats hebben, daarom kon de baai om haar natuurschoon b.v. nog wel geroemd worden. Ook is het mogelijk dat de naam van zeevaarders afkomstig is, die na maanden reizen aldaar landden, blij een reede bereikt te hebben.

De Romein is er slechts binnen geloopt om te overleggen wat ze verder zullen doen.

„En als veel tijd verlopen, en de vaart nu zorgelijk was, omdat ook de vasten nu voorbij was...“ (vers 9).

De reis tot Cnidus had „vele dagen“ gekost. En als ze eenmaal op zuid-Creta geankerd liggen is „veel tijd verlopen“.

Vers 9 geeft voor het eerst in dit verhaal een tijdsbepaling, n.l. de vasten. Met de vasten wordt ongetwijfeld bedoeld de Groote Verzoending.

Blijkens Leviticus 16: 29 en 23: 27 was de tiende der zevende maand, de maand Tisri, de dag van „verootmoediging en verzoening“.

Het vermoeden van Bentley (Harting, Handwoordenboek N. T.) als zou voor „Nesteia“ (vasten) etésian gelezen moeten worden, heeft geen grond. De etésian is een noord-oostelijke wind die in den archipel veel voorkomt. Men zou dan aldus lezen: „En als veel tijd verlopen en de vaart nu zorgelijk was, omdat ook de etésian nu voorbij was...“

De etésian zou hier, volgens Bentley, tijdsbepaling worden. Mijns inziens onjuist. Want waarschijnlijk zouden Theofilus en de andere lezers aan deze mededeeling niets gehad hebben. Daarentegen wisten ze wel dat de „nestèla“ de groote verzoending was.

Die viel ongeveer in begin October.

De vaart werd nu „zorgelijk“. In 't grieksch staat eigenlijk: onzeker, bedriegelijk, gevaarlijk. Zorgelijk is mooi vertaald. Men spreekt nog van „zorgelijke vaart“. D. w. z. een navigatie die zorgen meebrengt. Zorgelijk varen wil zeggen dat er meer risico aan verbonden is dan anders. En dat risico bestond voor de Romeinen hierin: niet dat het schip onzeewaardig zou zijn of onbestand tegen de winterstormen. Dat is wel anders gebleken. Maar omdat ze den weg naar Italië niet zouden kunnen vinden. De weinige sterrenbeelden en de zon die eenigszins leiding gaven bij hun plaatsbepalen — hoe primitief ook — waren in het najaar veelal achter wolken. De dagen werden korter en de lichten donker. Deze omstandigheden zouden voor hen die zich buiten het gezicht van de kust waagden, funest kunnen worden.

Ook met dit vraagstuk zat de leiding aan boord. Reeds enkele dagen lagen ze op de ree. Iedere dag kostte proviand, onderhoud en gage. En met dat al bleef de lading in het schip. En dan een graanlading.

Wat moeten ze doen? Overwinteren? Maar waar? Op deze ree, die allerminst veilig was? En dan, was er voldoende drinkwater? In de oude Zeilaanwijzingen stond daarvan niets vermeld.

Er wordt nu scheepsraad gehouden.

Daaraan nemen deel: de hoofdmans, Julius; de stuurman; de schipper; en Paulus.

Uit vers 11 zou men kunnen opmaken, dat slechts deze vier mannen aan de bespreking hebben deelgenomen. Het schijnt dat Julius hierbij de leiding gehad heeft. Een bewijs dat het vraagstuk der gevangenen het belangrijkste was. En eerst daarna schip, lading, passagiers en bemanning aan de orde kwamen.

Paulus daarentegen denkt aan alles en allen. Hij adviseert heel merkwaardig. Het schijnt reeds voorop vast te staan dat ze daar niet zullen blijven. En nu zegt Paulus niet rechtstreeks: ge moet hier blijven. Dat laat hij aan de leiding over. Hij zegt: „Mannen“. (Veel flinker klinkt het dan Luthers vertaling: „Lieber Männer“. Kenmerkend Duitsch.)

„Mannen, ik zie, dat de vaart zal geschieden met hinder en groote schade, niet alleen van de lading en van het schip, maar ook van ons leven.“

Het zou rockeloos zijn van Kalo Limniones te vertrekken.

„Doch de hoofdmans geloofde meer den stuurman en den schipper, dan hetgeen van Paulus gezegd werd“.

Voor stuurman en schipper zou men ook kunnen lezen: kapitein en supercargo. In 't grieksch worden ze genoemd: kubernétes en naukleros. Breusing vertaalt: Schiffer und Schiffsherr.

De Alexandrijnsche graanschepen behoorden aan het Romeinsche gouvernement. Van een „Schiffsherr“ als particulier reeder kan niet worden gesproken. Want het Rijk, de Staat was de directie.

De „Classis Alexandrina“, waartoe het schip van Paulus behoorde, bestond uit vele schepen. Dat een lid van de Directie hier aanwezig zou zijn kan men uit het grieksch woord niet afleiden.

Het zou ook al heel toevallig zijn, dat juist daar aan boord — een vloot van zooveel schepen — een directeur was. Eerder dienen we te gelooven aan een vertegenwoordiger die de lading behartigt. Als in onze dagen een reederij een schip chartert — zooals men dat noemt — dan is aan boord van het gehuurde schip een vertegenwoordiger, door zijn reederij aangesteld, die de belangen behartigt. In dit geval het belang der lading.

Men noemt zoo iemand met een Engelsch woord: Supercargo. Hij is een stuurman, nautiker. Vandaar dat we meenen voor naukleros, supercargos te mogen vertalen.

Wat het woord kubernétes betreft mag men even zeker kapitein lezen als stuurman. Een kubernétes is in het algemeen iemand die leiding geeft.

Beiden, de kapitein en de supercargos, adviseeren den hoofdmans op Schoonehavens niet te blijven.

Bij degenen die den scheepsraad vormden voegen zich nu anderen, waarvan het „meerendeel“ geraden acht „van daar te varen“.

Die anderen zijn natuurlijk allereerst de stuurlieden. Daarvan zijn er als vanzelf meer dan één aan boord. Een groot schip had in die dagen dikwijls twee stuurlieden in gebruik. In dien tijd stuurde nog de stuurman, wat tegenwoordig slechts bij bepaalde gelegenheden voorkomt. En dan niet op zee, maar bij binnenkomen in een haven.

Dat hier van „meerendeel“ gesproken wordt, geeft voor Barde moeilijkheden. „Men zou zeggen dat een besluit werd genomen bij meerderheid van stemmen. Dat is een slecht teken; aan boord van een schip geeft de kapitein alleen den koers aan en vraagt gemeenlijk niet naar de stem van de bemanning, noch van de passagiers.“ (Commentaar De Handelingen blz. 540.)

Deze zienswijze is echter niet juist. Ten eerste gaat het hier niet over koersbepalen, maar over overwinteren. Iets dat nog wel verschil maakt. Dan spreekt hier niet de stem van de bemanning in mee, noch van de passagiers (uitgezonderd Paulus — een gevangene). Maar hier is, wat men tegenwoordig zou noemen, de „etat major“ bijeen.

Op een goed schip heeft de kapitein het commando en beslist. Maar dat wil heelemaal niet zeggen dat hij den raad van zijn stuurlieden negeert. Het is hier niet „het Spookschip“ uit de legende. Integendeel.

Trouwens Julius — geen nautiker dus — had de leiding. En deze heeft zich wel degelijk laten adviseeren.

„En alzo de haven ongelegen was om te overwinteren, vond het meerendeel geraden ook van daar te varen, of zij eenigszins te Fenix konden aankomen om te overwinteren, zijnde een haven in Creta, strekkende tegen het Zuidwesten en tegen het Noordwesten“.

„En alzo de zuidenwind zachtelijk waaide, meenden zij hun voornemen verkregen te hebben, en afgevaaren zijnde, zeilden zij dicht voorbij Creta henen“ (vers 12 en 13).

Ze vertrokken dus met een zuidenwind van Schoonehavens.

De opgave van windrichting en windstreken in geschriften uit de Oudheid kan men nimmer zoo letterlijk nemen als dat ze vermeld staan. Lucas gebruikt voor zuidenwind het woordje „nótos“. Een woord dat ook voor komt in Hand. 28: 13. Met Nótos wordt meer bedoeld het geheele zuiden.

Het was stil weer toen ze vertrokken. Bijna geen wind en ook geen zee. Niet onmogelijk zijn zo langs de kust geroeid. Dit roeien bestond dan in het z.g. boegseeren. Een roeiboot wordt met een lijn aan het voorschip vastgemaakt. Eenige mannen in de boot aan de riemen. Ze trekken het schip voort en leiden den boeg — vandaar boegseeren — in de goede richting.

Het gaat op Fenix aan. Hier strekt zich een haven uit „tegen het Zuidwesten en tegen het Noordwesten“ (Statenvertaling), „een haven die op het zuid- en noordwesten uitziet“ (Tekst en Uitleg), „die naar het Z.W. en N.W. open ligt“ (Leidsche Vertaling), „unter dem Südwest- und Nordwestwinde liegt“ (Breusing), gegen Südwest und Nordwest“ (Luther), „Contre le vent d'Afrique et du couchant sectional“ (Fransche Vertaling), „looking north-east and south-east“ (Oxford Bible), „Bléponta katà Liba kai katà chóron (Nestle).“

Fenix was „de eenige baai aan de zuidkust waar schepen veilig konden overwinteren“. Blijkens dezelfde Sailing Directions was de haven als een cirkel gebouwd en slechts vanuit het oosten binnen te loopen. Men leest vers 12 dan aldus: Een haven die door hooggebergten goed beschermd lag, zoowel „tegen het zuidwesten (Libië), als tegen het noordwesten“. Het is een kleine haven, (tegenwoordig Porto Lutro geheeten), maar beveiligd tegen winterstormen. In haar nabijheid ligt het eilandje Lutro.

De schepen lagen met hun achtersteven vastgemaakt aan den zuidwal van de haven.

W. E. VAN POPTA.

1) Prof. de Zwaan in Tekst en Uitleg.

2) M. v. Rhijn, De Evangelisten Marcus en Lucas, blz. 72.

3) Sailing Directions The Mediterranean Pilot, Vol. IV.

ZEN

3e. Hoe

Er is nog slerie der is als Midd en heeft zif felijkheid w de engelen Maar nu geschiedt er de Gode De engelen op in hun op aarde, in een was Want gel onzen Midd dan woont van ons: in mij. Oek zal mij, elke dezes dood ik dank G Hij verlost geestelijke heid, doch Het is een hel, waar i doods is de wel. Doch, geeft door lijke moet verderfeljk daan, dan De dood is schapene reeds met looven is l van Jezus Daar begin Zoon geloc En wann staat, dan den Midd open. Waar ping Door de scheppi als door l de scheppi in Adam v Neen, nu noch over het werk d harten.

Dat wer „Hoe zulle hebben; en is? Maar niet út d Woords, g schept de En dus

hij niet é zondaar in heeft enkel tot het gel hart door der predi menschen, minder da duivel, de sluiting va

Dan zijn van God i en het gel met het o in God. D nieuwe gel aan, hebbe eindelijk k ik Uw we

Niet éer schapene de Midd dan de ee Zich, en l hebben o achter zie ze zijn in één plant Christus i dat wij m Christus, c sterft: de Alzo ook wel der z in Christu Maar n tegenwoor dat de Mi maar: hoe